

**MEDIAKOMPETENTLIKNING YOSHLARNING AXBOROT
MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHDAGI ROLI**

Sayfullayeva Gulhayo Ixtiyor qizi

Navoiy davlat universiteti professori

O‘rinova Ditora

Navoiy davlat universiteti magistranti

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada mediakompetentlik yoshlarning axborot madaniyatini rivojlantirishning muhim omili sifatida ko‘rib chiqilgan. Bundantashqari mediakompetentlik tushunchasiga olimlar tomonidan ilmiy qarashlar, mediakompetentlikning muxim elementlari, rivojlantirishbosqichlari, axborot madaniyati va mediakompetentlikni shakllantirish masalalari yoritilgan.*

***Kalit so‘zlar:** media, kompetentlik, mediakompetentlik, mediamadaniyat, mediata‘lim, mediaaxborot, kompyuter madaniyati, mediasavodxonlik.*

***Аннотация.** В данной статье рассматривается медиакомпетентность как важный фактор в развитии информационной культуры молодежи. Кроме того, освещаются научные взгляды ученых на концепцию медиакомпетентности, важные элементы медиакомпетентности, этапы развития, информационную культуру и вопросы формирования медиакомпетентности.*

***Ключевые слова:** медиа, компетентность, медиакомпетентность, медиакультура, медиаобразование, медиаинформация, компьютерная культура, медиаграмотность.*

***Annotation.** This article considers media competence as an important factor in the development of information culture of young people. In addition, the scientific views of scientists on the concept of media competence, important elements of media competence, stages of development, information culture and issues of forming media competence are highlighted.*

***Key words:** media, competence, media competence, media culture, media education, media information, computer culture, media literacy.*

KIRISH

Zamonaviy jamiyat globallashtirish va raqamlashtirish va axborot texnologiyalarining jadal rivoji bilan tavsiflanadi. Axborot oqimining keskin ortishi sharoitida yoshlarning axborotni to‘g‘ri qabul qilish, tahlil etish va undan ongli foydalanish qobiliyati muhim ijtimoiy-pedagogik muammo sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu nuqtai nazardan, mediatekompetentlik tushunchasi yoshlar axborot madaniyatini shakllantirishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Mediatekompetentlik nafaqat texnik ko‘nikmalar majmui, balki shaxsning tanqidiy fikrlashi, axborot xavfsizligi, media mahsulotlarni tahlil qilish va baholash qobiliyatlarini o‘z ichiga olgan murakkab ijtimoiy-madaniy hodisadir.

Hozirgi kunda jamiyatni axborotlashtirish darajasi davlatning rivojlanish darajasini baholashning asosiy mezonlaridan biri hamda uning iqtisodiy va siyosiy salohiyatining eng muhim omilidir. Jamiyatni axborotlashtirishning ustuvor yo'nalishlaridan biri shaxsning axborot madaniyatini shakllantirishdan iboratdir.

Axborot texnologiyalari soxasidagi zamonaviy taraqqiyot va yangi raqamli media va o'quv vositalarining keng tarqalishi, media savodxonlikning ahamiyati tobora ortib borishiga olib kelmoqda. Media savodxonlik deyarli butun dunyo ta'lim tizimida eng asosiy kompetensiyalardan biri deb tan olinmoqda.

Hozirgi kunda ta'limga kirib kelayotgan yangi atamalardan biri mediakompetentlik bo'lib, shaxs axborot madaniyatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mediakompetentlik bu media ma'lumotlarni turli ko'rinishda uzatish va baholash, o'rganish, yetkaza bilish kabi ma'nolarni o'z ichiga oladi: «media» va «kompetentlik», «mediakompetentlik» atamasining tarkibiy qismi hisoblanadi. Yuqorida keltirilgan atamaning birinchi tarkibiy qismi atamalar lug'atida «media» (lot. Media - vositalar) – (ommaviy) kommunikatsiya vositalari – ma'lumotni yaratish, yozib olish, nusxalash, ko'paytirish, saqlash, tarqatish, idrok etish hamda sub'ekt (mediamatn muallifi) va ob'ekt (ommaviy tinglovchilar) o'rtasida almashishning texnik vositalari sifatida ta'riflangan: «kompetensiya» (lot. Sompetere – muvofiq bo'lmoq, to'g'ri kelmoq), bilim, mahoratlarni qo'llash qobiliyati kabi umumiy turdagi masalalarni hal qilishda amaliy tajriba asosida muvaffaqiyatli harakat qilish bilan aniqlanadi.

Kompetentlik esa (ing. Competence) – kompetensiyalar yig'indisi; muayyan sohada samarali faoliyat yuritish uchun zarur bo'lgan bilimlar va tajribalar mavjudligi» ni bildiradi.

O'zbekiston milliy ensiklopediyasida «kompetensiya» (lot. Compete – erishyapman, munosibman, loyiqman) – u yoki bu sohadagi bilimlar, tajribalar» sifatida ta'riflangan.

Germaniyada (nem. – medienkompetenz, ing. – media competence) mediakompetentlikni «mediaga nisbatan malakaviy, mustaqil, ijodiy va ijtimoiy-mas'uliyatli harakatlar» qobiliyati sifatida tushuniladi.

Mediakompetentlikni ta'lim sohasida ishlatilishida bir necha komponentlarini joriy qilish masalasiga to'xtalib o'tilishi ham bejiz emas. Tajribalar shuni ko'rsatadiki, mediakompetentlik tushunchasi ostida yotadigan bir necha atamalar, jumladan, mediamadaniyat, mediatarg'ibot, mediata'lim, mediaaxborot, kompyuter madaniyati,

mediasavodxonlik kabi atamaları umumiy ma'noda axborot madaniyatini shakllanishi varivojlanishining muhim tarkibiy qismlari hisoblanadi.

Mediatekompetentlik — bu shaxsning turli media manbalaridan (internet, ijtimoiy tarmoqlar, televideniye, bosma nashrlar) kelayotgan axborotni ongli ravishda qabul qilish, tahlil qilish, baholash va undan maqsadli foydalanish qobiliyatidir. Ushbu kompetensiya quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

- axborotni tanlash va tekshirish ko'nikmasi;
- media matnlarni tanqidiy tahlil qilish;
- yolg'on va manipulyativ axborotni aniqlash;
- axborot xavfsizligi va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish madaniyati;
- media vositalar orqali muloqot qilish etikasi.

Mazkur jihatlar yoshlarning axborot makonida mustaqil va mas'uliyatli harakat qilishini ta'minlaydi. Axborot madaniyati shaxsning axborot bilan ishlashdagi umumiy savodxonligi, ma'naviy-axloqiy pozitsiyasi va ijtimoiy mas'uliyatini ifodalaydi. Mediatekompetentlik ushbu madaniyatning poydevori sifatida namoyon bo'ladi. Bugungi kunda yoshlar ko'pincha ishonchsiz, buzib ko'rsatilgan yoki zararli axborot ta'siriga duch kelmoqda. Mediatekompetentlik quyidagi jihatlar orqali axborot madaniyatini rivojlantiradi:

1. Tanqidiy fikrlashni shakllantiradi – yoshlar har bir axborotni shubha bilan qabul qilish va dalillar asosida xulosa chiqarishni o'rganadi.

2. Axborotga nisbatan mas'uliyatni oshiradi – noto'g'ri axborotni tarqatmaslik, etik me'yorlarga rioya qilish ko'nikmasi rivojlanadi.

3. Ma'naviy immunitetni kuchaytiradi – ekstremistik, zo'raonlik yoki axloqiy me'yorlarga zid kontentdan himoya mexanizmlari shakllanadi.

4. Fuqarolik pozitsiyasini mustahkamlaydi – ijtimoiy jarayonlarga ongli munosabat bildirish qobiliyati ortadi.

Kompetentlik shaxs tomonidan alohida bilim va malakalarni egallanishini emas, balki har bir mustaqil yo'nalish bo'yicha integrativ bilimlar vaharakatlarning o'zlashtirilishini nazarda tutadi.

«Kompetensiya» tushunchasi bo'lajak mutaxassis tomonidan me'yoriy hujjatlarga muvofiq hal qilinishi mumkin bo'lgan vazifalar doirasi sifatidabelgilanadi. Turli xil lug'at va ensiklopediyalarda biz quyidagi ta'riflarni topamiz: «kompetensiya» (lot. Sompetera – muvofiq bo'lmoq, to'g'rikelmoq), bilim, mahoratlarni qo'llash qobiliyati kabi umumiy turdagi masalalarni hal qilishda amaliy

tajriba asosida muvaffaqiyatli harakatqilish bilan aniqlanadi; kompetentlilik esa (ing. Competence) – kompetensiyalar yig‘indisi; muayyan sohada samarali faoliyat yuritish uchun zarurbo‘lgan bilimlar va tajribalar mavjudligi».

Rossiyalik tadqiqotchi A.V. Xutorskoy «kompetensiya» va «kompetentlilik» tushunchalarni sinonimik tarzda farqlaydi: kompetensiya muayyan ob‘ektlarva jarayonlarga nisbatan aniqlanadigan ularga nisbatan yuqori sifatli ishlab chiqarish faoliyati uchun zarur bo‘lgan shaxsning o‘zaro bog‘liqxususiyatlari (bilimlar, mahorat, ko‘nikmalar, faoliyat usullari)ning to‘plamini o‘z ichiga oladi. Kompetentlilik deganda shaxsning tegishlivakolatlariga ega bo‘lishi, egalik qilishi, shu jumladan uning shaxsga bo‘lgan munosabati va faoliyat predmeti tushuniladi.

Yana bir tadqiqotchi N.V. Chicherina «mediakompetentlik» atamasini «global axborot makonida ommaviy axborot vositalari oqimlari bilan yetarlidarajada o‘zaro ishlash qobiliyati» deya tushuntirish berib, turli xil ommaviy axborot vositalari va kommunikatsiyalar orqali tarqatilgan media-matnlarni har xil shakllarda qidirish, tahlil qilish, tanqidiy baholash va yaratish» deb ta’riflaydi.

Boshqa bir tadqiqotchi L.A. Ivanovanning ta’kidlashicha, «mediata’limning maqsadi ommaviy axborot vositalari orqali olingan tizimlashtirilganbilimlarning yig‘indisi, talabalar orasida kommunikatsiya sohasida ko‘nikmalarni shakllantirish va media mahsulotlarni iste’mol qilish tanlovini shakllantirish» - deb tushuntirish beradi.

Ma’lumki, shaxs nima sodir bo‘layotganligini to‘g‘ri aniqlash uchun tanqidiy fikrlay olish, o‘z nuqtai nazariga ega bo‘lishi kerak va buning uchun hechbo‘lmaganda mediakompetentlikning elementar ko‘nikmalariga ega bo‘lishi lozim hisoblanadi.

Shaxsni axborot jamiyatida yashashga axborot orqali tayyorlash muammosi an’anaviy ravishda xalqaro hamjamiyat va eng avvalo, xalqaro tashkilotlardiqqat markazida turadi. Yunesko media va axborot savodxonligining rivojlanishiga ko‘maklashadi va uni «inklyuziv, ochiq, ishtirokchi vapyuralistik bilimlar jamiyatini barpo etish uchun zamin», deb hisoblaydi. Mass-media va axborot texnologiyalarining insonlar hayotiga ta’siriningo‘sib borishi munosabati bilan xalqaro hamjamiyat oldida insonni axborot jamiyatida yashashga tayyorlash dolzarb muammo sifatida paydo bo‘ldi. Ushbu muammolar yechimi global darajada yunesko va ifla (international federation of library associations) hujjatlarida, jumladan, mediata’lim bo‘yicha Gryunvald deklaratsiyasida (1982 y.), «axborot savodxonligi va butun umr davomida ta’lim olish bo‘yicha aleksandriya deklaratsiyasi»da (2005 y.),

«parijdasturi va mediata'lim bo'yicha 12 tavsiya» (2007 y.) Hujjatlarida o'z ifodasini topgan. Bugungi kunda kompyuterlar, ularning tarmoq va tizimlari, ulkan hajmdagi axborot resurslaridan oqilona foydalanishda, ayniqsa, axborot madaniyati fenomenining global ahamiyatini anglash talab etiladi. Axborot madaniyati fenomeni axborotlashtirish asriga o'tishning universalijtimoiy muhim kategoriyasi sifatida xizmat qiladi. Texnika va texnologiyaning rivojlanishi, axborotlashgan jamiyatning shakllanishi, o'z novbatida, jamiyatning axborot madaniyatiga ega bo'lishi – bu har bir insonning o'zligini anglashida, sotsiumdagi o'rni va vazifasini bilishida kata ahamiyatga egadir.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, mediatekompetentlik yoshlarning axborot madaniyatini shakllantirishda strategik ahamiyatga ega. U shaxsni axborot makonida yo'naltiruvchi, himoya qiluvchi va rivojlantiruvchi mexanizm sifatida xizmat qiladi. Mediatekompetentlikka ega yoshlar jamiyatda faol, mustaqil fikrlovchi va ijtimoiy mas'uliyatli fuqaro sifatida shakllanadi. Shu bois, zamonaviy ta'lim va tarbiya tizimida mediatekompetentlikni rivojlantirish ustuvor vazifalardan biri bo'lib qolishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Рахматов, О. О., Рахматов, О., Нуриев, К. К., & Тўхтамишев, С. С. (2019). Мини технологическая линия по безотходной переработке плодов дыни. In вклад университетской аграрной науки в инновационное развитие агропромышленного комплекса (pp. 332-337). vv.
2. Nabiullina, L. M., & Akbarova, M. S. Q. (2024). Innovative Technologies as a Tool for Managing Preschool Educational Organizations. *American Journal of Education and Evaluation Studies*, 1(9), 232-236.
3. Rakhmatov, O., Rakhmatov, F., Kurbanov, E., Rakhmatullaev, R., Kasimov, A., & Musayeva, N. (2023). The methodological foundations of the thermal efficiency in a convective drying unit of the chamber type. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 390, p. 04041). EDP Sciences.
4. Panferova, I., & Nabiulina, L. (2025, May). The Implementation of the Digital Multimedia in the Educational Process: Possibilities and Risks. In *2025 5th International Conference on Artificial Intelligence and Education (ICAIE)* (pp. 823-829). IEEE.